

KİTAP TANITMA

PONTOS RUMLARINA YÖNELİK SOYKIRIM

Öğr. Gör. Veysel USTA*

Konstantinos Fotiatis, Pontos Rumlarna Yönelik Soykırım, Çev.: Attila Tuğan, Belge Yayınları, 16 cm x 24 cm, 1. Basım, Karton Kapak, 2. Hamur Kağıt, 638 sayfa, ISBN: 978-975-344-761-4, İstanbul 2018.

Propaganda; beyin yıkama, zihin yönlendirme, telkin etme, manipülasyon, güdüleme, ikna, sansür, rıza yaratma, enformasyon kontrolü, halkla ilişkiler, yanlış bilgilendirme (misinformation), dezenformasyon (yanıltıcı enformasyon), spin doktorluğu, kamu diplomasisi vb. tüm olguların ve eylemlerin tümünü kapsayan bir kavramdır. Antik Çağ'dan itibaren yöneten ve yönetilen ilişkisinin mevcut olduğu her yerde propaganda örneklerine rastlansa da propagandanın tanımı ve içeriği üzerine akademik bilgi birikimi Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle sosyal bilimciler tarafından oluşturulmuştur. 20. yüzyıla hâkim bir olgu olarak, propagandacının amacı, sunduğu enformasyonun doğruluğuna karşısındaki kitleyi ikna ederken, bu kitlenin, propagandacı tarafından yönlendirilen eyleme kendisinin rıza göstermesini ve gönüllü katılımını sağlamaktır. Chomsky'nin deyişiyle "kamusal aklın kontrolü" açık bir şekilde 20. yüzyılın iktidarlarının temel amacı olagelmıştır. İktidarın, basına yönelik kontrol mekanizmalarını örtülü bir biçimde uygulayarak kamuoyunu ikna etmeye ve yönlendirmeye çalışması, bir başka deyişle iktidarın kamuoyu nezdinde meşruiyetini sağlamak propagandanın temel amaçlarından biridir. Modern devlet veya iktidar yapısının doğrudan baskı yerine okul, kitle iletişim araçları, aile, din ve hukuk vb. ideolojik aygıtlarla kitlelerin bilinçlerini yönlendirmeye çalışır. 18. yüzyıldan itibaren basın, hem iktidarların hem de muhaliflerin ve/veya otoriteye başkaldıranların söylemlerini kamuoyuna aktarması sebebiyle tarih çalışmalarının önemli kaynakları arasına girmiştir. Başka bir ifadeyle basın tarafından aktarılan haberler ve enformasyon tarih çalışmalarının "hammadde"si olarak kabul edilir.¹

Kitlesel imha silahlarının kullanılmasına öncülük eden Birinci Dünya Savaşı, aynı zamanda propagandanın da ciddi bir savaş enstrümanı olarak işlevselleştirildiği süreçtir. Zira hem insan hem de ekonomik açıdan yüksek maliyetli savaşın sürdürülebilir olması, taraf

* Karadeniz Teknik Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü.

¹ Aytül Tamer Torun, "Kızıl Şark Dergisi: Moskova'dan Türklere Komünizm Eğitimi ve Propagandası", *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası*, Ed. Yunus Koç - Mikail Cengiz, H.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2018, s. 821-822.

ülkelerin kamuoylarının ikna edilmesiyle yakından ilişkili bir durumdu. Ayrıca savaştan galip çıkacaklarına inanan tarafların muhtemel barış sürecinde masaya koyacakları taleplerin inandırıcılığını sağlamak için de propagandanın gücünden yararlanılmak istenmişti.

Bu bağlamda araç ve imkanları açısından diğer devletlere göre daha üstün konumda bulunan İngiltere, Birinci Dünya Savaşı sürecini propaganda açısından en “verimli” kullanan ülkesi olmuştur. Savaşın başında İngiliz kamuoyunda “onurlu insanlar” olarak tanınan Türklere karşı savaşmanın zorluğuna inanan İngiliz hükümeti kamuoyundaki bu olumlu kanaati olumsuz hale getirmek için propaganda bürolarını devreye sokmaya karar vermiştir. Lord James Bryce ve Arnold Toynbee tarafından tamamen gerçek dışı verilere dayanarak hazırlanan ve Türklere kendilerinden olmayanlara insanlık dışı uygulamalar yapan bir millet olarak tanıtmayı hedefleyen The Blue Book (Mavi Kitap), daha sonra Ermeni soykırımını iddialarının dayanağı olarak Türkiye’ye karşı kullanılmış en önemli propaganda kitaplarından biri olmuştur.² Rusya’nın savaştan çekilmesinin ardından zor durumda kalan İngiltere, ABD’yi müttefiki olarak savaşa sokmak için Mavi Kitap’ın Amerika basını ve kamuoyunda ciddi propagandasını yaparak istediğini elde etmeyi başarmıştır. 1915-1919 yılları arasında Türklere aleyhine yürütülen propaganda özellikle batı kamuoyunda önemli bir etki göstermiştir. Nitekim 18 Ocak 1919 tarihinde toplanan Paris Konferansı’ndaki Doğu Anadolu bölgesine yönelik Ermeni taleplerinin, yapılan propagandanın ürettiği algıyla gerçekleştiğini söylemek abartı sayılmamalıdır. Aynı konferansta Ermeni isteklerinin 5’ler konseyinde ciddi karşılık bulduğunu gören Yunanistan, Fener Patrikhanesi ve Pontos Cemiyeti yetkilileri de Doğu Karadeniz bölgesine yönelik taleplerine dayanak üretmek amacıyla propaganda kitapları hazırlamaya giriştiler. Bu çabanın ilk ürünlerinden biri, Trabzon Metropoliti Hrisantos tarafından 2 Mayıs 1920’de Doğu Karadeniz bölgesinde bağımsız bir Pontos Devleti kurulması amacıyla Paris Konferansı’na sunduğu memorandum olmuştur. Söz konusu memorandumda yer alan bölgeye dair demografik bilgilerin tamamı, bölge nüfusunun Wilson’un “self determinasyon” ilkesine uygunluğunu ortaya koyma ve bu sayede bölgede bağımsız bir devlet kurabilmenin siyasi meşruiyetini yaratmaya yönelik gerçek dışı verilerden oluşmaktaydı.³ Pontos meselesine dair ilk propaganda malzemesi olarak sayılabilecek Hrisantos’un memorandumunun ardından Yunanistan, Patrikhane ve Pontos dernekleri 1919-1922 yılları arasında; başta *Black Book: The Tragedy of Pontus*, *The Black Book of the Sufferings of the Greek People in Turkey*, *The Tragedy of Pontus*, *Hellenism in Pontus* ve *The Martyrdom of the Pontus and International Public Opinion* adlı kitaplar olmak üzere çok sayıda propaganda kitabı yayımlandılar.⁴

² Rıdvan Bal, “Propaganda’dan Hakikate Bir Tarihçinin Dramı: Arnold Joseph Toynbee”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Yıl: 2013/2, Cilt: 12, Sayı: 24, s. 64; Hikmet Özdemir, Toynbee’nin 1915’te yayımladığı ilk kitabının “Türklerin Ermenileri nasıl katlettiği”ne dair hazırladığı 159 sayfalık bir savaş propagandası olduğunu belirtmektedir. Bkz. Hikmet Özdemir, *Arnold Toynbee’nin Ermeni Sorununa Bakışı*, s. 14.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Veysel Usta, “Trabzon Metropoliti Hrisantos’un Paris Konferansı’na Sunduğu Muhtıranın Tenkidi”, *Turkish Studies*, Cilt: 6/2, Spring 2011, s. 973-984.

⁴ Bu kitaplara dair ayrıntılı bilgi için bkz. Hayati Aktaş, “Doğu Karadeniz Bölgesinde Pontos Devleti Kurma Çabaları ve Bu Amaçla Hazırlanan Propaganda Kitapları”, Ed. Veysel Usta, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, Serander Yayınları, Trabzon 2008, s. 275-295; *Pontus Meselesi*, Haz. Yılmaz Kurt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 1995, s. 44-47; İbrahim Telliöğlu, *Tarih Boyunca Karadeniz*, Serander Yayınları, Trabzon 2015, s. 303-320; Yüksel Küçükler, *Tarihi Arka Planıyla Pontus Meselesi ve Bir Algı Yöntemi Olarak Yabancı Basına Yansımaları*, Basılmamış Doktora Tezi, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2015, s. 215-274; Mesut Çapa, *Pontus Meselesi*, Serander Yayınları, Trabzon 2001, s. 72-76; Tuğba Eray Biber, *Karadeniz Rumları ve Yunanistan*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016, s. 141-153; Hadiye Yılmaz, *Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi*, ATAM, Ankara 2010, s. 110-121; Mikail Kolutek, *Tarihsel Perspektifinde Pontus Meselesi*, Basılmamış Doktora Tezi, MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2017; Nevin Yazıcı - Nermin Yazıcı, “Pontus Meselesi ve Tarihsel Belleğin Yeniden İnşasında Sosyo-Kültürel Unsurların Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 14, Bahar 2013, s. 169-192.

Ne var ki Venizelos'un Doğu Trakya ve Batı Anadolu üzerindeki ısrarlı taleplerine odaklanması nedeniyle Pontos taleplerini ötelemesi, hem de küresel aktörler tarafından Ermeni isteklerinin yoğun destek görmesi nedeniyle Pontosçular, propaganda kitaplarıyla oluşturulmak istenilen algıdan yeterinde yararlanamadılar. Öte yandan TBMM tarafından Merkez Ordusu'nun silahlı Pontos çetelerini etkisizleştirilmek üzere görevlendirilmesi ve isyanın bastırılması sorunun çözülmesini sağlamıştır. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması gereğince Milletler Cemiyeti denetim ve gözetiminde gerçekleştirilen mübadele, bu meselenin siyasi ve hukuki olarak da gündemden kalkmasına neden olmuştur. Ancak, Yunanistan parlamentosunun 20 Mayıs 1996'da aldığı Pontos soykırımını tanıma kararıyla önce Yunanistan, daha sonra Avrupa ve Amerika kamuoylarının dikkatleri yeniden bu konu üzerine çekilmeye başlanmıştır. Tarihsel belleği yeniden üretme ve inşa etme çabası olan bu yaklaşım sonucunda Yunan iddiaları kimi ülkelerin parlamentoları tarafından kabul edilmiştir. Aşağıda ele alıp değerlendirmeye çalıştığımız kitap da 1919-1922 yılları arasında yayımlanan propaganda kitaplarıyla oluşturulmaya çalışılan ancak sonuç alınamayan algı yaratma sürecinin yeniden üretilme çabasının ürünüdür.

Konstantinos Fotiatis tarafından on yıl kadar önce *The Genocide Of The Black Sea Greeks* adıyla basılan kitabın Türkçesi 2018 yılında Belge Yayınları tarafından *Pontos Rumlarna Yönelik Soykırım* ismiyle yayımlandı. Attila Taygun tarafından Türkçeye çevrilen kitapta Sait Çetinoğlu'nun uzun sayılabilecek bir önsözü yer almaktadır. Çetinoğlu önsözde; 1914-1922 dönemini birlikte ele alarak İttihat ve Terakki iktidarı tarafından Birinci Dünya Savaşı'nda başladığını iddia ettiği Ermeni soykırımının Kurtuluş Savaşı döneminde Kemalistler tarafından Rumlara yönelik olarak sürdürüldüğünü izah etmeye çalışmış; bunun için mesnedi olmayan savlar ileri sürmekten geri durmamıştır. Ona göre Milli Mücadele, aslında bir "kurtuluş mücadelesi" değil bir "etnik temizlik" hareketidir (s. 15). Ve bu etnik temizlik hareketine başta İngiltere, Fransa ve İtalya gibi İtilaf Devletleri olmak üzere Sovyet Rusya da destek vermiştir. Öyle ki Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devleti'ni silahsızlanmakla görevli olan Albay Rawlinson'un silahların toplanması şöyle dursun Erzurum Kongresi'ne refakat ettiğini (s. 16), belirten Çetinoğlu, Fransa ve İtalya'nın işgal ettikleri bölgelerden çekilmek ve silah yardımı yapmak (s. 15) gibi eylemlerle Kemalistlere destek verdiğini ifade etmiştir. Çetinoğlu'nun önsözde aktardığı bu iddialar, kitabın yazarının iddialarının bir özeti olup aşağıda kritik edilmiştir.

Kitabın yazarı olan Fotiatis, 13 ciltlik *Pontos Soykırımı Ansiklopedisi* adlı çalışma başta olmak üzere bu konuda çok sayıda kitabı olan biridir. Kitap; *Karadenizli Rumlarn Kısa Tarihi*, *Pontos'taki Etnolojik Durum*, *İslahattan Soykırıma*, *Jöntürk Döneminde Pontoslu Rumlara Yönelik Soykırım*, *Jöntürklerden Mustafa Kemal'e*, *Gri Kurt ve Etnik Temizlik Politikası*, *Kemalist Milliyetçiliğin Sevr Antlaşmasına Kadar Yükselişi*, *Sevr Antlaşması Sonrasındaki Siyasi Gelişmeler*, *1921 Şehitleri*, *Protostolar-Uluslararası Haykırışlar*, *Uluslararası Protesto ve Ağular* başlıklı 13 bölümden ve 635 sayfadan oluşmaktadır.

Fotiatis "Giriş" yazısına, Karadeniz Rumlarnın uğradığını iddia ettiği soykırımın yeterince tanınıp duyurulamamış olmasını, Yunan tarih yazıcılığının, modern Yunan devletinin sınırları içine odaklanması nedeniyle tarihsel arka plandan kopmasından kaynaklandığı ifade ederek başlamıştır. Ona göre Türkiye ve Yunanistan'ın NATO ittifakı içinde birlikte yer alması da geçmişte yaşanan sorunların göz ardı edilmesine neden olan diğer bir etkidir (s. 21). Fotiatis, sorunun 1990'lı yıllara kadar üzerinin örtülmesinin başka bir nedeninin de Türk ve Yunan entelektüel çevrelerinin tutumundan kaynaklandığı görüşündedir. Ona göre, geçmişte yaşanan olaylarda her iki tarafın da sorumluluğu olduğu üzerinde zımni bir uzlaşma sağlanmış, bu nedenle de tarihsel meseleler üzerinde derinlemesine çalışma yapmaktan kaçınılmıştır (s. 22). Pontos soykırımı iddiaları konusunda en ciddi ve kararlı adımın Üçüncü Pontos Helenizmi Kongresi'nin açılışına gönderdiği telgraftaki "19 Mayıs Pontos Soykırımını Anma Günüdür" ifadesiyle Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu tarafından 19 Mayıs 1992 tarihinde atıldığını belirten Fotiatis, bu adımın ardından Pontos soykırımı iddiasının

-24 Şubat 1994 tarihinde- Yunan parlamentosu tarafından tanındığını belirtmiştir. Yazar giriş bölümünü, iddialarına kesin gerçeklik atfederek bu konuda Türkiye'nin Almanya'yı örnek alması gerektiği beklentisiyle sonuçlandırmıştır.

Herodot ve Homeros gibi antik dönem kaynaklarından hareketle Doğu Karadeniz bölgesinin tarihi ve bölgede yaşayan halklar konusuna değinilen *Karadenizli Rumların Kısa Tarihi* adlı birinci bölümde Komnenoslar dönemi Trabzon'unu; sosyal, siyasi ve ekonomik açıdan övülürken (s. 31-32), 1461'de Osmanlı idaresine geçmesinden sonraki süreç, Rumlar açısından bir felaket dönemi olarak nitelenmiştir. Bu dönemde Rum ileri gelenlerin bir kısmının sürgün edildiğini, bir kısmının öldürüldüğünü, geriye kalanların ise zorla Müslümanlaştırılmak istendiğini belirten Fotiatis, bu zulme dayanamayan Rumların şehir ve kasabaları terk ederek yüksek köylere kaçtıklarını belirtmektedir. Köylerde yaşanan baskılara dayanamayan halkın bir süre sonra, yaşamlarını sürdürebilmek için Müslümanlaştırmaya rıza gösterdiklerini vurgulamaktadır. Fotiatis'in bu iddiaları, onun ya Osmanlı tarihini hiç bilmediğini veya bu konuda yapılan çalışmaları görmezden geldiğini göstermektedir. Zira Osmanlı Millet Sistemi, devlet otoritesine itaat etmek kaydıyla farklı dinlere mensup cemaatlerin yaşam biçimleri ve inançlarına karışmamayı öngörmektedir. Bu nedenle de ne dini, ne de etnik asimilasyondan söz etmek gerçekçi değildir. Kaldı ki Osmanlı hukuk sistemine göre diğer dinlere mensup kişilerin Müslümanlığı kabul etmeleri Kadı Mahkemeleri huzurunda gerçekleşmek durumundaydı. Buna göre 1700-1770 yılları arasında Trabzon vilayeti dahilinde toplam 262 kişinin,⁵ 1794-1850 yılları arasında ise 53 kişinin⁶ ihtida ettiği gerçeği, Fotiatis'in iddiasının mesnetsiz olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Osmanlı yönetimi tarafından ülkedeki madenlerin çıkarılma imtiyazının Rumlara verildiğini, bu alanda uzmanlaşmış olan Rum işletmecilerin devletin hazinesine ciddi katkı sağladıklarını ve bu dönemlerde Rumların ciddi bir itibara sahip olduklarını vurgulayan yazar, bütçe açıklarının giderek artmasının Rumlar üzerindeki baskının da yoğunlaşmasına neden olduğunu belirtmektedir (s. 35). Bölgede bugün bile Rumca konuşan insanların var olmasını 1461'deki fetihten sonra uygulanan sistematik baskıya bağlayan yazar, mübadelenin dini inanç üzerinden yapılmasını da eleştirerek bu nedenle çok sayıda Müslüman Rum'un Türkiye'de kaldığını (s. 37) iddia etmektedir. Fotiatis, *Pontos'ta Demokrasi* alt başlıklı bölümde Rus işgalinin yaşandığı 1916-1918 yılları arasında Trabzon'da Hrisantos liderliğinde Rumların ve Müslümanların birlikte ve bir arada barış içinde yaşadığını iddia ederek bu demokrasi sürecinin Bolşevik Devrimle sona erdiğini (s. 43-44) ifade etmektedir. Öyle ki Şubat 1918'de Marsilya'da toplanan Birinci Pontos Kongresi tarafından Troçki'ye çekilen telgrafta arzularının "*Rusya sınırlarından itibaren Sinop'un arkasından içlere kadar uzanan müstakil bir cumhuriyet kurmak*" olduğu belirtilip destek istenmesine (s. 45.) rağmen Bolşevik Rusya kendilerine herhangi bir destek vermemiş, buna karşın TBMM hükümetiyle antlaşma imzalamayı tercih etmiştir. Fotiatis'e göre Rumların yaşadığı trajedi de Avrupa'nın Almanya ve Avusturya Macaristan gibi iki büyük Hristiyan devletinin de ciddi katkısı olmuştur. Zira bu devletler yalnızca kendi çıkarlarını düşündükleri için İttihat ve Terakki hükümeti ile ittifak yapıp Anadolu'daki Rumları kaderleriyle baş başa bırakmayı tercih etmişlerdir. Yazar, aynı batılı devletlerin 1919-1922 arasında bu kez Mustafa Kemal ile ittifak yaparak İttihat ve Terakki'nin yarım bıraktığı işi tamamlamasına fırsat tanıdığını belirtmiştir.

Fotiatis, kitabının *Pontos'taki Etnik Durum* adlı ikinci bölümünde bölgenin demografisi hakkında bilgiler vermektedir. Ancak bugüne kadar yayımlanmış pontos soykırımı iddiasını destekleyen çalışmalarda görülen çarpıtma burada da görülmektedir. Örneğin 20. yüzyıl başlarında Karadeniz bölgesinin etnik yapısına değinirken Türkler, Rumlar, Ermeniler, Lazlar, Gürcüler, Çerkesler'i sayarken Kızılbaşlar, Ofular ve Tonyalılar gibi (s. 52) akla ziyan

⁵ Miraç Tosun, *Trabzon'da Cemaatler Arası İlişkiler*, Serander Yayınları, Trabzon 2018, s. 75-81.

⁶ Abdullah Saydam, "Türk Toplumunda Cemaatlerarası İlişkiler ve İhtida Olayları: Trabzon Örneği (1794-1850)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 155, Nisan 2005, s. 47-72.

etnik değerlendirmelerde bulunmaktadır. Osmanlı nüfus sayımlarının Rum nüfusu açısından tutarsızlıklar içerdiğini ifade eden yazar, bu durumda 1850'li yıllardan önce Trabzon'da Yunan konsolosluğunun bulunmamasının da etkisi olduğunu (s. 52) belirtmektedir. Yazar, Rum nüfusa dair ya 1870'te Trabzon'da bir Rum okulunda öğretmenlik yapan Savvas Ionidis'in ya da D. İkonomides'in verilerini kullanarak bölgedeki Rum nüfusun Osmanlı nüfus sayımlarındaki verilerden çok daha fazla olduğunu izah (s. 54-63) etmeye çalışmaktadır. Bu yaklaşımın temel amacı, dönem nüfusuna dair gerçek rakamlara ulaşmak olmayıp, bilakis Osmanlı resmi verilerinin güvenilirmez olduğu algısını yaratmak olduğu açıktır.

Öte yandan Mondros Mütarekesi'nden sonraki süreçte Rum ve Ermenilerin Anadolu topraklarına dair taleplerine karşı Türklerin de nüfus verilerine dair raporlar hazırladıklarından söz eden Fotiatis, bunlardan Reşat Saffet Atabinen'in hazırlayıp 1918'de Cenevre'de basılan *Les Turcs et le Panhellenisme* adlı eserde Rum nüfusun olduğunu çok altında verildiğini (s. 63) belirtmektedir. Halbuki aynı dönemde hem Fener Patrikhanesi, hem de Yunanistan kaynaklı ve genel adı "the black book / siyah kitap" olan çok sayıda propaganda kitabı yayımlanarak Wilson prensiplerinin öngördüğü "çoğunluk" ilkesine uygun şekilde Doğu Karadeniz bölgesinde Rum nüfusun Türklerden çok olduğu ispatlanmaya çalışılmıştı.

Kitabın *Islahattan Soykırma* başlıklı üçüncü bölümünde 1856 tarihli İslahat Fermanı'nın Rum cemaate yönelik kazanımları ele alınıp değerlendirilmiş ve 93 Harbi ve Balkan Harbi sırasında Türkler tarafından katliamlar yapıldığı iddiaları, dönemin Yunan konsolos raporlarına dayanılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Karadenizli Rumlara Yönelik Soykırım 1908-1914 başlıklı dördüncü bölümde İkinci Meşrutiyet'in ilanından Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen dönem ele alınmaktadır. İttihat ve Terakki iktidarıyla birlikte "Türkçü" politikaların devreye sokulmasını Rumlar aleyhinde bir sürecin başlangıcı olarak gören Fotiatis, özellikle IDS sırasındaki seferberlik uygulamaları içinde Rumlara da askere alınmasını "bir zulüm" olarak nitelemektedir. Bu dönemde bazı yörelerde yaşanan Rumlara yönelik asayiş olaylarını dönemin Rum basınında yer alan haberlerine dayanarak aktaran yazar, bunları adli birer vaka olarak değil, siyasi bir planın parçası olarak ele alıp bilinçli yok etme çabası olarak değerlendirmeye çalışmaktadır. Yazarın olayları tek yanlı bir bakış açısıyla ele alıp değerlendirme gayretinde olduğu açıkça görülmektedir. Zira her devlet gibi Osmanlı Devleti de askerlik çağındaki erkek nüfusu muhtemel bir savaşta kullanmak üzere silah altına almıştır. Yazar bu süreçte Müslümanlar gibi Rumlar ve Ermenilerin de askere alınmasından daha doğal bir şey olmadığını kabul etmeyen Fotiatis, bu görüşünün kaynağını açık etmemektedir. Bir yandan Tanzimat ve İslahat Fermanları'yla Osmanlı gayrimüslimlerine önemli haklar sağlandığı belirtilmesine rağmen bu hakların askerlik gibi bazı yükümlülükleri de beraberinde getirmesi kabul edilmek istenmemektedir. Kaldı ki bu dönemde en azından Doğu Karadeniz Rumlara alınma uygulamasına itiraz ettiklerine veya direndiklerine dair herhangi bir kayıt yoktur. Hal böyle iken Fotiatis'in seferberlik sırasında Doğu Karadeniz Rumlara alınma tıpkı Türkler gibi silah altına alınmasını "bir zulüm" olarak nitelemesi, kendi hayali tezlerine dayanak üretilmesi çabasından başka bir şey değildir.

Jöntürk Döneminde Pontoslu Rumlara Yönelik Soykırım 1915-1918 adlı beşinci bölüm savaş yıllarında yaşananları ele almaktadır. Savaş döneminde Anadolu'da Ermeni ve Rumlara yönelik sevk ve iskan hareketinin ve işlendiğini iddia ettiği suçların fikri temellerinin Kayzer Almanya'sı olduğunu ifade eden Fotiatis, Türk yetkililerce her ne kadar uygulamanın amacının, uygulamaya tabi olanların korunması olarak ileri sürülse de zorunlu sevkini özellikle kış aylarında yapılmış olmasının altını çizmekte ve bu durumun bir imha planının parçası olduğunu (s. 167-169) belirtmektedir. Ölüm Yürüyüşleri alt başlığında Doğu Karadeniz Rumlara muhtemel Rus ilerleyişi tehdidi altındaki bölgelerden iç bölgeler doğru sevkini, "ölüm yürüyüşü" olarak tanımlamaktadır. Bu göçürme işlemine tabi tutulandan bazılarının anılarına atıf yapılarak bu süreçte yaşanan zorlukları ön plana çıkarıp Türklerin Rumlara yönelik bilinçli bir kötü muamele planını hayata geçirdikleri iddia edilmektedir. Ancak bu

durumu trajik cümlelerle kaleme alan yazar, Rus işgaline uğrayan Osmanlı topraklarından batıya doğru göç etmek zorunda kalan yüz binlerce Türk'ün yaşadıkları hakkında tek kelime bile etmemektedir. Kaldı ki Rumların sevkinin asıl nedeni, tıpkı Doğu Anadolu'da Ermenilerin yaptığı gibi bu bölgede Rumların işgalci Rus askerlerine istihbarat sağladıklarının Türk askeri raporlarına yansdığından söz etmemektedir. Kafkas cephesinde kolordu komutanlığı yapan Fevzi (Çakmak) Paşa'nın günlüklerinde, Rumların hem yöreyi hem de Türkçeyi iyi bildikleri için Rus askerlerinin Türk siperlerine baskın yapmalarında ciddi payları olduğu kaydedilmiş ve durum askeri raporlara da yansımıştır. Fotiatıs'e göre Türklerin Rumlara yaptığı bu kötü muamele, Rumların çeteler şeklinde örgütlenmesinin nedenidir. Halbuki İstiklal Mahkemeleri'nde yapılan yargılamalar sırasında bazı Rumların evlerinde bulunan mektuplardan, başta Hrisantos olmak üzere Rum cemaatinin ileri gelenleriyle İtilaf Devletleri askeri birlikleri arasında bölgenin işgali sırasında işbirliği yapma kararı aldıkları ortadadır. Yazara göre iki yıllık Rus işgali dönemi; başta Erzurum, Erzincan, Bayburt, Kemah, Gümüşhane, Maçka ve Trabzon olmak üzere Doğu Pontos'un Rus ordusunun işgali altında olması tüm yerel etnik gruplar açısından huzur, sessizlik ve güvenliği sağlamıştı (s. 199). Şayet Fotiatıs, yalnızca gayrimüslimleri kastetmiş olsaydı, yukarıdaki tespiti doğru sayılabilirdi. Zira Rus işgali sırasında Trabzon'da askeri bölge şefi olarak görev yapan S.R. Mintslov'un günlüklerinde Rus ordusunun Trabzon'a girdiği sırada şehirde yalnızca elli Türk'ün kaldığını belirtmesi, Fotiatıs'i yalanlamaktadır. Kaldı ki 1461'den 1916 yılına kadar bu coğrafyada yaşamış olan Türklerin, 1810'daki Sargana baskınından itibaren Rus işgal tehdidi altında yaşayan halkın işgal kuvvetlerinin yönetimi altında "huzur ve güvenlik" içinde yaşamlarını sürdürüklerini iddia etmek eşyanın tabiatına aykırı bir iddiadır. Rus işgali sırasında Rusların Rumlara yönelik politikalarını olumlu bulan yazar, A. Sergejev'in Tiflis'ten Karadeniz filosu komutanı Nikolai Georgievitch'e yazdığı 30 Mayıs 1917 tarihli mektuba atıf yapmaktadır. Söz konusu mektupta "Rumların Sürmene'den Bafra'ya kadar sahil bölgelerinde toplanarak bu coğrafyada belli bir yoğunluğa erişmesini, savaştan sonra yapılacak barış antlaşmasıyla bu bölgede Rumlara otonomi sağlanabileceğinin" belirtilmesi, Fotiatıs tarafından Rusların Rumların geleceğine dair ciddi katkılar sağlayacak ifadeler olduğunu belirtmektedir. Ancak bunu yazarken, aynı zamanda nüfusunun %80'den fazlası Türk ve Müslüman olan bölge halkının muhacir olmasından da istifade ederek Rum azınlığın Türk çoğunluk üzerinde tahakkümünü öngören bir yönetimi olumladığının, dolayısıyla kendini ele verdiğinin farkında değildir.

Jöntürklerden Mustafa Kemal'e başlıklı altıncı bölümde Mondros Mütarekesi'nden sonraki süreç ele alınarak Venizelos'un Batı Anadolu'daki Yunan emellerini elde etmek için Pontos bölgesini Ermeni politikalarına peşkeş çektiği vurgulanmaktadır. Yazar, özellikle Paris Konferansı'nda Anadolu topraklarının kimler arasında ve nasıl paylaşılacağına dair yaşanan müzakerelerde İtilaf Devletleri yetkililerinin Rumlara dair görüşlerini tarihsel gerçeklermiş gibi göstermeye çalışmaktadır. Örneğin Fransa başkanı Millerand'ın Doğu Sorunu'nun çözümünde Türk olmayan etnik grupların Osmanlı'dan ayrılmasını ileri sürmesini (s. 246), gerçeğin tezahürümüğü gibi nakletmekten kaçınmayan Fotiatıs; yine Wilson'un Rumlar için ifade ettiği "Küçük Asya'daki Rumların içinde buldukları korkunç felakete ilgi gösteren Amerikan halkının kıymetli teşviklerini bütün kalbimle alkışlıyorum" (s. 251) sözlerini de siyasi içerikli bir konuşma yerine tarihi bir vesika olarak değerlendirmeyi, kendi tezini desteklemek için kullanmaktan geri durmamıştır.

Gri Kurt ve Etnik Temizlik Politikaları başlıklı yedinci bölüm Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ile başlamaktadır. Paşa'nın bölgedeki Rum ahalinin güvenliğini sağlamak üzere görevlendirildiğini belirten yazar, Havza'da Osman Ağa ile buluşarak onun bölgedeki Rumlar üzerindeki baskısını sürdürmesi konusunda uzlaştığını ve böylelikle Osman Ağa'nın Doğu Karadeniz'deki Rumların korkulu rüyası haline geldiğini belirtmektedir (s. 275-277). Erzurum Kongresi alt başlıklı bölümde kongre kararlarına değinen yazar, zaman zaman maddi hatalara da düşmüştür. Örneğin Karabekir için "bölücü faaliyetleri olan Kemal'i tutuklamak yerine Amasya Tamimi'ne sadakatini sunmuş ve padişahın ordusundaki generallik

görevinden istifade ederek Kemal'in isyanına katılmıştır." ifadesindeki Karabekir'in ordudan istifa ettiği bilgisi maddi bir hatadır.

Kemalist Milliyetçiliğin Sevr Antlaşmasına Kadar Olan Yükselişi adlı sekizinci bölümde Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde yönetimi ele alan Mustafa Kemal Paşa'nın kongre delegelerini, en önemli tehdidin Rumlar olduğu yönünde ikna ettiğini belirten yazar, bu bağlamda Türk halkının da ikna edilmek suretiyle Rumlara yönelik bir münaferet duygusunun kıskırtıldığını belirtmektedir. Yazar, Rum karşıtlığının giderek yükseldiğini belirtirken bunun sebepleri üzerinde durma gereği hissetmemiştir. Yazar, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı tarihten sonra başta 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali sırasında kışlasında bulunan çok sayıda Türk askerinin öldürülmesi olmak üzere Batı Anadolu'da giderek genişleyen Yunan işgali sırasında özellikle yöre Rumlarının desteğiyle sivil Müslümanlara uygulanan vahşetin Rumlara yönelik nefret ve öfkenin kaynağını oluşturduğunu görmezden gelmeyi tercih etmektedir. Yazar anakronizme başvurarak, "Yunan ordusunun işgal bölgelerinde yaptığı mezalimi Türklerin Rumlara yaptıkları katliamların intikamını almak için" olduğunu ileri sürerken İzmir'in işgalinin 15 Mayıs 1919, Merkez Ordusu'nun isyanı bastırma girişiminin 1921 yılında başladığı gerçeğini göz ardı edip sebep sonuç ilişkisini tersine çevirmeyi tercih etmektedir.

İngiltere ve Yunanistan'ın Pontos sorununa bakışını ve rolünü aktaran Fotiatıs, özellikle Venizelos'un bu politikadaki başarısızlığının altını çizmekte, bu mesele hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı gibi konu hakkında herhangi bir danışmanın bulunmamasının hata yapmasına neden olduğu (s. 309-311) vurgulanmaktadır. Yunan işgalinin yarattığı tepkilerin yanı sıra Amasya, Samsun ve Giresun'daki pontosçu çeteler tarafından yapılan saldırılara karşı Giresun'da Osman Ağa başta olmak üzere diğer Türk milislerin faaliyetlerini Rumlara yönelik katliamlar olarak niteleyen Fotiatıs, bu Türk örgütlenmesini, *Mustafa Kemal-Topal Osman: Paralel Yaşamlar* alt başlığıyla izah etmeye çalışmıştır. Burada Mustafa Kemal ile Osman Ağa arasındaki ilişkinin temelini, bölge Rumlarının ortadan kaldırılmasına dayandığını belirtmekte ve bu görüşü mesnetsiz delillerle ispata çalışmaktadır. Osman Ağa'nın Gedikkaya gazetesine yazdığı "Ferit Paşa'nın Hataları ve Yunanistan'ın İhtirasları" başlıklı baş makalesinde Yunan işgaline yeterince tepki göstermeyen Ferit Paşa'ya yönelik eleştirisini, "Topal Osman Ferit Paşa'yı acımasızca suçluyordu" (s. 328) şeklinde değerlendiren Fotiatıs'ın, bir fert olarak ülkesinin işgale uğramasını hazmedemeyen Osman Ağa yerine bölünmez bütünlüğünü ve bağımsızlığını temin etmekle resmen yükümlü bulunan Ferit Paşa'nın ülkesini savunmamasını desteklemesi, asıl amacının ne olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekmektedir. Yurtseverleri, ülkelerinin bütünlük ve bağımsızlığını savundukları için suçlayan Fotiatıs'ın asıl beklentisinin Sevr'in uygulanmasından ibaret olduğu açıktır. Sevr'i "adaletin tecellisi" olarak gören bir zihniyetin mugalata yaparak kendi tezinin inanırlığını sağlamak için her türlü yola başvuracağı daha işin başından bellidir. Zira tarih bilimi sonuca göre sebep üretmeyi değil sebepten sonuca gitmeyi öngörür.

Sevr Antlaşması Sonrasındaki Siyasi Gelişmeler başlıklı dokuzuncu bölüm, Yunanistan'ın İstanbul'daki yüksek komiserinin İngiltere temsilcisine Osman Ağa'yı Giresun'dan kaçırmak için bir savaş gemisinin Giresun'a gönderilmesi teklifi ile başlamaktadır. Venizelos'un seçim yenilgisi ve kralcıların yükselişiyle Pontos politikasında yaşanan zikzaklara değinen yazar, 1921 yılı başından itibaren Anadolu'daki dengelerin iyiden iyiye Mustafa Kemal Paşa lehine döndüğünü, buna bağlı olarak başta Sovyet Rusya olmak üzere İtilaf Devletleri mensuplarının da Mustafa Kemal'e yakınlaştıklarını belirtmektedir. Özellikle Moskova Antlaşması'nın imzalanmasından sonraki süreçte Lenin liderliğindeki Sovyet yönetiminin Mustafa Kemal Paşa'ya çok miktarda silah ve para yardımı yaparak Anadolu Rumlarını görmezden gelen bir siyaset izlediğinden (s. 363-365.) söz edilmektedir.

1921 Şehitleri başlıklı onuncu bölüm Merkez Ordusu'nun pontosçu çetelerin üzerine gitmesi ve yakalananların Amasya İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmasını içermektedir. Yunan ordusunun sahadaki zaferlerinin saha gerisindeki sivil Rumlara pahalya patladığı ifadesiyle başlayan bölüm 22 Ocak 1921'de Amasya'da başlayan ve daha sonra diğer illerde devam

eden tutuklamalara dair bilgiler aktarılmaktadır. Kitabın propaganda amaçlı bir çalışma olduğu düşünüldüğünde, bu bölümde verilen bilgilerin daha çok subjektif ve ajitasyon nitelikli olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Örneğin Alexandros Akritidis'in karısı Cleo'ya, Trabzon milletvekilliği yapmış Kofidis'in karısı Kuranya'ya yazdığı mektuplardaki lirik cümleler (s. 428-429), sanki İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanıp idam cezasına çarptırılanların hiçbir suçu yokmuş izlenimi doğurmayı hedeflemektedir. Ama yazarın algı oluşturma amaçlı ifadeleri kimi zaman, "suçlarının ikrarı" anlamına da gelmektedir. Örneğin Epuhi gazetesinin sahibi Nikos Kapetanidis'in yargılanması sırasında mahkeme başkanının Karadeniz'de bağımsız bir devlet kurma girişiminde bulduklarını belirten iddianamedeki ifadesine "Hayır efendim, arzum Pontos'un Yunanistan'ın bir parçası olmasıydı" (s. 427) şeklindeki cevabıyla suçunu kabul etmiştir. Aslında "kutsal bir dava uğruna korkmadan ölüme giden bir kahraman yaratma" amacıyla kitaba aldığı Kapetanidis'in ifadesi; "merd-i Kıpti şecaat arz ederken sirkatin söyler" darb-ı meselini doğrular niteliktedir.

Protestolar ve Uluslararası Haykırışlar başlıklı onbirinci bölüm, Amasya İstiklal Mahkemesi yargılamaların adaletsiz kararlar verdiğine dair başta Fener Patrikhanesi, Pontos örgütleri ve Yunanistan'ın iddialarını içermektedir. Örneğin Patrihanenin bu iddiayı kamuoyuna aktarmak ve Ankara Hükümeti üzerindeki baskıyı artırmak üzere yaptığı bir yayın üzerine İtilaf Devletleri Yüksek Komiserliği'nden TBMM Hükümeti'ne bir nota verildiğinden söz edilmektedir. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Tengirşek tarafından söz konusu notaya verilen cevapta, Yunanlıların Anadolu'da yaptıkları mezalimin muhtemel barıştan sonra Türk tarafının tazminat talebine konu olacağını, ancak bunun bile açılan yazarların sarılmasına yetmeyeceğini vurguladığı (s. 431-433) ifade edilmektedir. Yazar, Yunan aydınlarının bu çağrısının da işe yaramadığını, uluslararası dayanışmadan müspet bir sonuç alınmadığını, zira Ankara Hükümeti'nin başarısının giderek artmasının uluslararası kamuoyunu da etkilediğini ve daha önce şiddetle karşı çıkanların bile Ankara'ya yaklaştığını belirtmektedir. Öyle ki Ekim Devrimi'nin ardından kurulan Sovyetler Birliği'nin bile Ankara Hükümeti'ni tanıyarak yanında yer aldığı ifade eden Fotiatis, Rusya'nın bu tavrını "Bolşeviklerin soykırım suçuna bulaşmaları" (437-438) olarak nitelemektedir. Kemalistlerin cesur diplomatik ataklarının da özellikle batıda ciddi karşılık bulduğunu, Arnold Toynbee, Piere Loti ve Berthe George Gaulis gibi isimleri "Türksever çevreler" olarak niteleyip bunların batı kamuoyunu yalan ve yanlış bilgilerle yönlendirdiğini iddia etmektedir. Görüldüğü üzere kitabın yazarı Fotiatis iddialarını ispatlamak ve inanılır kılmakta o kadar zorlanmış olmalıdır ki Arnold Toynbee'yi bile "Türksever" olarak (s. 439) tanımlamıştır. Herkes bilmektedir ki Arnold Toynbee, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı hükümetinin ülkenin sınır güvenliğini sağlamak amacıyla uyguladığı zorunlu sevk ve iskanı, İngiliz Savaş Bakanlığı'nın isteği üzerine hayali ve düzmece belgelere dayanarak kaleme aldığı Mavi Kitap ile ABD ve Avrupa kamuoyunda "Türkler Ermenilere soykırım yapıyor" algısına dönüştürüp Osmanlı Devleti'ni mahkum etmek için çaba harcayan kişidir. Aynı zamanda bir akademik unvan da taşıyan Fotiatis'in olaylara dışarıdan ve üstten bakması gereken biri olmaktan çıkıp kendisini 1921 yılında yaşamış birinin yerine koyarak subjektif/duygusal değerlendirmeler yaptığı da görülmektedir. Nitekim bütün şikayet ve başvurulara rağmen Pontos meselesi konusunda Ankara Hükümeti'nin aldığı kararların Avrupa nezdinde mahkum edilmemiş olmasını, Cemiyet-i Akvam'ın 13 Ocak 1922 tarihli kararında gelişmelerden her iki tarafın da sorumlu olduğuna karar verilmesini hazmedemeyen Fotiatis'in objektivitesini kaybettiğini, metinde kullandığı "Kemalist Yalanlar" alt başlığından anlamak mümkündür. Zira bilimsel olduğu iddia edilen dilin metinde böylesine subjektif başlıkların kullanılması akademik üsluba uygun bir tarz değildir.

Ankara Hükümeti'nin uygulamalarının uluslararası siyaset ve kamuoyları tarafından mahkum edilmemesini hazmedememiş görünen yazarın okuyucusunu ikna etmek için başka bir yola başvurduğu görülmektedir. Fotiatis, "Mustafa Kemal'in iğrenç suçları Türkler tarafından bile kınanıyordu" (s. 443) cümlesinden sonra Peyam-ı Sabah gazetesinde Mustafa Kemal ve uygulamalarını eleştiren yazılardan alıntılar yapmaktadır. Halbuki biraz Milli

Mücadele tarihi bilenler, Peyam-ı Sabah gazetesinin, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin başkanı olan Damat Ferit Paşa hükümetlerinin en sıkı destekçisi olduğunu, Dahiliye Nazırı olan Ali Kemal'in de gazetenin baş yazarı bulunduğunu ve her ikisinin de Mustafa Kemal Paşa'nın idam edilerek milli hareketin sonlandırılması için mücadele ettiklerini bilmektedir. Bu amaç ve zihniyetteki insanların kendi gazetelerinde Mustafa Kemal Paşa aleyhinde yazılar yazmasından daha doğal ne olabilir ki? Maalesef Fotiatis, Milli Mücadele döneminde İstanbul ve Ankara hükümetleri arasındaki karşıtlıktan bihaber görünmektedir.

Kitabın *Uluslararası Protestolar* başlıklı onüçüncü bölümü, Birinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasında emperyalist devletlerce Anadolu'da kurdurulmak istenilen "yapay ulus devlet" projesinin "Pontos" ayağının etkisizleştirilmesinin hazmedilememesi olmasının yansıtılmasından ibarettir. Zira bu kısa bölüm, hiçbir nesnel belge veya veriye dayanmayan genelleme ve karalama cümleleriyle doldurulmuştur. Avrupa'daki Pontos cemiyet veya örgütlerinin kimi basın-yayın organlarına servis ettikleri propaganda amaç ve içerikli metinlerin kullanıldığı bu bölüm de önceki bölümde de olduğu gibi yazarının subjektif görüşlerinin ürünü olarak kaleme alınmıştır. Örneğin The Morning Post gazetesindeki bir haberden yapılan alıntıda "Neron, Caligula, Attila ve Abdülhamit'in işlediği suçların toplamı son dört yılda Türkiye'de katledilen insanlarla kıyaslandığında hiçbir şey demektir" (s. 45-451) ifadesi, ciddiye alınıp üzerinde konuşulacak bir veri değildir. Zira bilimsel çalışmalarda genellemelere değil kıyaslamalara dayalı tespitler esastır. Dolayısıyla söz konusu gazetede Türklere yönelik böyle bir ifadenin yer alması, böyle bir gerçeğin olduğunu değil, ancak bu ifadelerin Pontos cemiyetlerinin Batı basını üzerindeki propaganda gücünün ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Yine bu bölümde yer alan ve "kurbanlara ait ayrıntılar" alt başlığı altında verilen listedeki (s. 456) rakamlar da hiçbir bilimsel veriye dayanmamaktadır. Söz konusu tablonun referansı, yukarıda sözü edilen propaganda kitaplarından biri olan Pontos Merkez Konseyi tarafından 1922 yılında Atina'da yayımlanan *Black Book, The Tragedy Of Pontos* adlı kitaptır. Fotiatis, 1922 yılında yayımlanmış bir propaganda kitabının verilerini, sanki geçmiş gibi ve kritik etmeden kullanmakta sakınca görmemiştir. Görgü tanıklarının ifadelerinin de aktarıldığı bu bölümde özellikle sevk ve iskan sırasında meydana gelen olaylara değinilerek bu sırada trajik ölümlerin yaşandığı (s. 457-458) belirtilmektedir. Tanık ifadelerine dayanılarak aktarılan olayların gerçek vakalara dayandığı varsayılabilir bile yazarın bu birkaç örnekten hareketle bir dönemi ve uygulamalarını mahkum etmeye çalışması etik olmadığı gibi bilimsel bir yaklaşımın ürünü de değildir.

Kitabın *Ağutlar* başlıklı onüçüncü ve son bölümünde Büyük Taarruz'dan Mübadeleye kadar geçen dönemin ele alındığı görülmektedir. Kemalist Propaganda alt başlığında 1922 yılında Kemalist propagandanın ciddi bir üstünlük kazandığı dile getirilmekte, Mustafa Kemal tarafından, çok sayıda Pontos isyancısının cezalandırılmasının gerçek nedeninin devlete isyan etmeleri olduğu söyleminin yaygınlaştığı (s. 466) belirtilmektedir. Fotiatis'e göre durum böyle olmayıp sistematik baskılara maruz kalan Rum halkı canlarını kurtarmak için yüksek dağ köylerine çıkmak ve silahlanarak kendilerini korumak için örgütlenmek zorunda kalmıştır. Ancak yazar, birkaç sayfa sonrasında 1919 yılında Batı Pontos diye tanımladığı Samsun-Amasya-Tokat civarlarında 2890 Rum gerillanın bulunduğunu (s. 475) ifade ederek bu silahlı gurubun kendilerini savunmak isteyen sivillerden çok Türk ordusuyla savaşmak için örgütlenmiş paramiliter gruplar olduğunu anlatmaktadır. Kaldı ki yazar, "isyancıların" gücünü ve potansiyelinin ne denli yüksek olduğunu Kemalistler tarafından bilindiğinin Mustafa Kemal'in TBMM gizli celsesinde yaptığı konuşmanın tutanaklarının yüzlerce sayfa tutmasından (s. 474) anlaşılabilirliğine de işaret ederek Rum çetelerinin Türklere için önemli bir tehdit unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, oluşturmaya çalıştığı "masum Rumlar" imgesini, yine kendi cümleleriyle tekdiz etmektedir.

Fotiatis, Mustafa Kemal'in, Rumların Türk devletine isyan ettikleri için etkisizleştirildiklerini bir propaganda malzemesi olarak yaydığını ve inandırmakta da başarılı olduğunu iddia eden Fotiatis; Türk tarih yazıcılığının Rum/Yunan karşıtı milliyetçi iklimi oluşturan bu dama-

rının günümüze kadar süregeldiğini belirtmektedir. Öyle ki Kadir Mısıroğlu'nu da Yunan Mezalimi adlı kitabından dolayı bu damarın temsilcilerinden biri olarak görecektir. Halbuki Mısıroğlu, halifelik kaldırılmasını eleştirerek “keşke Yunan kazansaydı” diyebilecek kadar cüretkar biri olup Türk tarih yazıcılığıyla uzaktan yakından ilişkisi yoktur.

Fotiatis, kitabının Diplomatik Oyunlar alt başlıklı bölümünde pontos isyancılarının etkisizleştirilmesi nedeniyle TBMM'ye karşı yoğunlaşan tepkilerin azaltılması için Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in Batı Anadolu'daki Yunan mezaliminin aşırılıklarına dair yüksek komiser H. Rumbold'a bilgi verdiğini ve bu tür diplomatik hareketlerle kamuoyunu lehlerine çekmeye çalıştıklarını (s. 491) ifade etmektedir. 1922 yılının ilkbahar aylarından itibaren hem askeri hem de siyasi üstünlüğün Mustafa Kemal'e geçtiğini belirten Fotiatis, bu durumun uluslararası ilişkilerde kendisini açıkça ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Mayıs 1922'de Ankara'ya giderken Samsun civarlarında tanık olduklarını aktaran Ukrayna temsilcisi M. Frunze'nin bile Kemalist görüşü benimsemiş olduğunu vurgulamaktadır. Zira yazar; Frunze'nin “tespit edebildiğimiz kadarıyla isyan büyük oranda İstanbul ve Atina'daki ajanların rehberliği ile düzenlenip koordine edilmiştir. Politik amacı, büyük Yunan'ın ayrı bir Rum (Pontos) devleti kurmaktır” (s. 501) şeklindeki tanıklık ve tespitini gerçeğin çıplak bir tezahürü olarak değil de Mustafa Kemal'in propagandasının gücü veya mazlum pontosçuların kaderlerine terk edilmesi olarak değerlendirme özneliğine düşmüştür. Ukrayna temsilcisi Frunze'yi, tespitinden dolayı Mustafa Kemal'in propagandasına kapılan biri olarak nitelendiren Fotiatis, Rusya'ya da Pontos Rumlarına karşı işlendiğini iddia ettiği suçun ortağı olarak görmektedir. Ona göre Bolşevikler, Kemalist mücadelenin çok etnikli imparatorluk halkı tarafından kabul edilmediğini iyi biliyorlardı ve yine ona göre bu mücadele bir kurtuluş mücadelesi değil bir etnik temizlik hareketiydi (s. 506).

Kitabın Büyük İhanet alt başlıklı bölümünde Yunanistan ve Anadolu Rumlarının 20 Ekim 1921'den sonra TBMM Hükümeti'yle anlaşma yapan hem Fransa hem de İtalya'dan iki önemli darbe yedikleri (s. 524) ifade edilmektedir. Yazara göre Yunanistan, patrikhane ve Pontos Rum dernekleri Anadolu'da Kemalistlerin Rumlara yaptıkları hakkında büyük güçlerin elçiliklerini her gün belge ve raporlarla bombardıman altına almaları (s. 525) artık kimsenin kılını kıpırdatmaya yetmiyordu. Bu ilgisizlik kervanına İngiltere'nin de katılmasının nedeni, Fransa, İtalya ve Sovyetler Birliği'nin yardımıyla Türkiye'nin yeniden canlanmaya başlaması ve Kemalist hareketi destekleyen Hindistan milliyetçilerinin isyan çıkarmasından korkmasıydı (s. 526). Yazarın buradaki tespitlerinde haklılık payı olduğu söylenebilir. Çünkü Mondros'tan sonraki süreçte Anadolu topraklarını kendi emelleri doğrultusunda paylaşmak isteyen İtilaf Devletleri, ordusu terhis edilmiş Türklerin meşru ve uluslararası hukuka uygun taleplerini görmezden gelirlerken TBMM'nin önderliği ve milletin topyekun Milli Mücadele'ye desteği sonunda kanları ve canları pahasına elde ettiği başarı karşısında boyun eğmek zorunda kalmışlardı.

Büyük Taarruz'un anlatıldığı Yunan Ordusu'na Kemalist Taarruz alt başlıklı bölümde 26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Türk saldırısının çok kısa bir sürede Yunan ordusunun dağılmasına neden olduğu vurgulanırken, Türklerin burada kullandıkları silahların Yunanlıların eski müttefiklerince temin edildiğinin altı çizilmektedir. Yunanistan'ın Mudanya Antlaşmasıyla Türk taleplerini kabul etmek zorunda kaldığını ifade eden Fotiatis, zaferin ardından Trabzon'da yaşananları rahip Zohrabian'ın ağzından aktarırken bile propaganda yapmaktan geri durmamıştır. Zaferin Trabzon'da büyük şenliklerle kutlandığını belirten yazar, zaferin ardından Rumların memuriyetten kovulduğunu, Akçaabat'ta Ortodoks papazların öldürüldüğünü, Mustafa Kemal'in savaş ganimeti saydığı Rum evlerinin yağmalanmasını emrettiğini iddia etmektedir. Zohrabian'a atıfla Rumlara yönelik kötü muamelelerin Giresun'da da Osman Ağa tarafından sürdürüldüğünü (s. 536-537) iddia etmektedir. Halbuki Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlandığı günlerde Anadolu'nun her yöresinde olduğu gibi Trabzon'da da zafer şenlikleri yapılmış, ancak Rumlara yönelik taşkınlık yaşandığına dair herhangi bir olay meydana gelmemiştir. Öte yandan zaferin ardından Rumlara yönelik kat-

liam yaptığı ifade edilen Osman Ağa, Büyük Taarruz'da cephede savaştıktan sonra İzmir'e gitmiş, oradan İstanbul'a geçtikten sonra 1922 yılının 21 Aralık tarihinde ancak Giresun'a dönmüştü ki bu tarihte Mudanya Mütarekesi imzalanmış, silahlar bırakılmış, taraflar arasında siyasi görüşmeler başlamış ve hayat normalleşmiş vaziyettedir. Fotiatis'in kitabının onüçüncü ve son bölümü Lozan Sözleşmesi, Pontos'taki Manastır ve Rahibe Okullarının Terk Edilmesi, Son Argonotlar ve Bir Alacak alt başlıkları ile son bulmaktadır. Özellikle mübadele bahsinde, mübadelenin dini aidiyet üzerinden yapılmış olmasını eleştiren Fotiatis, bu durumun Müslümanlaşmış çok sayıda Rum'un Türkiye'de kalmasına neden olduğunu belirterek, bölge halkı üzerinde kuşku yaratma çabasını sürdürmektedir.

Sonuç olarak *Konstantinos Fotiatis* tarafından kaleme alınan *Pontos Rumlarına Yönelik Soykırım* adlı kitap, konuya dair bugüne kadar propaganda amacıyla yazılmış kitapların dışında yeni bir şey söylememektedir. Yazar, Türkler tarafından Anadolu Rumlarına "soykırım" yapıldığı ön kabulü içindeki zihin dünyasıyla yola çıkmış ve kullandığı belge, bilgi, anı, hatıra vb. kayıtları da bu ön kabule göre işlemiştir. Yazarın Pontos Rumları olarak tanımladığı Doğu Karadeniz Rumlarının soykırıma uğradığı iddiası; aslında Mondros Mütarekesi'nden sonra Fener Patrikhanesi, bazı ayrılıkçı Rum Dernekleri ve Yunanistan'ın, İtilaf Devletleri temsilcileri ile Avrupa kamuoyunu Türkiye aleyhine çevirmeye yönelik algı operasyonunun ürünü olan propaganda malzemesinin yeni bir dil ve yaklaşımla tekrar inşa edilme çabasından ibarettir. 1919-1922 yılları arasında sayısı onlarla ifade edilebilecek kadar propaganda kitabı üretilerek batı dünyasının gündemine sokulmuştur. Fener Patrikhanesi tarafından hazırlatılıp İngilizce ve Fransızca olarak kendi matbaasında basılarak Avrupa'ya servis edilen kitaplardan biri Kara Kitap, diğeri Pontos Büyük Macerası (Kırmızı Kitap) adlı çalışmalardır. Fotiatis'in bu kitabı da Kırmızı Kitap'ın sistematigine uygun şekilde kaleme alınmış görünmektedir. Zira tıpkı Kırmızı Kitap'ta olduğu gibi bu kitapta da "pontos" coğrafyasının tarihi ile başlayıp Trabzon Rum Devleti dönemi abartılı ifadelerle anlatıldıktan sonra Osmanlı dönemine geçilmiştir. Fetihden sonra Rum idaresinin sürgüne gönderilmesinin ardından çok sayıda Rum gencinin Yeniçeri Ocağı'na alınarak Müslümanlaştırıldığı, Tanzimat'a kadar geçen sürede Rumların Müslüman ayandan gördüğü baskılar nedeniyle din değiştirerek İslamiyet'i seçtiği, Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla bazı özgürlükler elde etmiş olsalar da bu sürenin Jöntürklerle sona erdiği, bazı spesifik tarihsel olaylar üzerinden genellemeler yapılarak aktarılmaya çalışılmıştır. II. Meşrutiyet dönemi siyasal olay ve gelişmelerini, "kendi zihninde yarattığı ön kabule uygun şekilde" Osmanlı gayri müslimlerinin "yok edilmesi projesi" olarak niteleyen yazar ve Anadolu'nun işgaline karşı başlatılan Kurtuluş Savaşı'nı da Jöntürk hareketinin devamı ve etnik temizlik projesinin tamamlayıcısı olarak değerlendirmeye körlüğünü sürdürmektedir. O kadar ki Yunan ordusunun İzmir'den başlayıp Batı Anadolu'da sürdürdüğü işgal hareketi ve mezalimi bir tek kelimeyle bile eleştirmeyen yazar, Türk milletinin özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinin meşruiyetini yok saymaktadır. Bir akademisyen olmasına rağmen olaylara objektif bir gözle bakmak yerine duygusal inat ve körlükle yaklaşan yazar, başta Sovyetler Birliği yönetimi olmak üzere Türk Kurtuluş hareketine destek veren herkesi ve her ülkeyi Pontos Rumlarına ihanet etmiş olarak değerlendirmektedir.

Fotiatis'in kitabının dikkat çeken en önemli yanı, kendisinin de uzun süredir başkanlığını yaptığı Pontos Araştırmaları Merkezi arşivinde yer alan Anadolu'dan göçürülmüş mübadillerin anılarına dair kayıtları kullanmış olmasıdır. Hiç kuşkusuz uluslararası antlaşmalar gereği devletler vasıtasıyla yapılan göç, bireylerin hayatında ciddi bir travmalar yaratır. Lozan Antlaşması gereğince Türkiye'den Yunanistan'a göçürülen Rumların anıları da sözlü tarih çerçevesinde Pontos Araştırmaları Merkezi tarafından kayıt altına alınmıştır. Bu kayıtlar üzerinde uzun süre çalışan Fotiatis'in değerlendirdiğimiz bu kitabında da anılara ulaştığı yer verdiği görülmektedir. Kişisel/öznel nitelikli veriler olan bu kayıtların tarih çalışmalarında kullanılması, ciddi bir kritik süzgecinden geçirilmesiyle mümkün ve yararlı olabilir. Aksi halde objektif bir tarihsel çalışma yerine "irrik" nitelikli bir edebiyat malzemesi üretilmiş olur ki bu kitapta bu özellik ağır basmaktadır. Kaldı ki onun Pontos halkının en

güvenli yaşadığı dönem olarak nitelediği iki yıllık Rus işgali sırasında muhacir olmuş yüzbinlerce Türk'ün trajedisine bir cümleyle bile değinmemesi de ayrıca dikkate değer bir husus olarak görülmelidir.

Çalışmanın zaaflarından biri de ele alınan konuya dair Türkçe literatürün yeterince kullanılmamış olmasıdır. Az sayıda kullanılan Türkçe kaynaklarla ilgi ciddi maddi hatalar da yapılmıştır. Örneğin Kadir Mısıroğlu'nu, Mustafa Kemal'in uygulamalarını destekleyici bir tarih yazımcısı olarak nitelenmesi gibi. Kimi Türkçe kaynaktan yapılmış olarak gösterilen alıntıların ise kaynaktaki hali ile alıntıdaki halinin birbirinden oldukça farklı olması da kitabın bilimsel bir çalışmadan çok çalاکalem yazılmış bir propaganda çalışması olduğuna işaret etmektedir. Örneğin Mesut Çapa'nın *Pontus Meselesi* adlı kitabının 82. sayfasına atfen "Mesut Çapa, 3. Kolordunun kendini tümüyle Rum gerillalara zulmetmeye ve Pontosluların hareketlerini bastırmaya adanmış..." alıntısı, Çapa'nın kitabının 82. sayfasında bulunmamaktadır. Halbuki Çapa'nın kitabının 81. sayfasında, 3. Kolordu'nun lağvedilerek bu kolorduya ait birliklerin Merkez Ordusu'na dönüştürüldüğü, Nurettin Paşa'nın başına getirildiği ordunun 1921'de Rum tenkili hareketine başladığı ifadesinden başka bilgi yoktur. Bu durum da bize Fotiatis'in az sayıda kullandığı Türkçe kaynakları da istediği şekilde çarpıtarak kullandığı, Türkçe çalışmalara da başvurulduğu görüntüsü yaratılarak okuyucusunun zihninde meşruiyet üretmeyi amaçlayan bir istismarcı olduğunu göstermektedir.

Fotiatis'in kitabında dikkat çeken diğer bir çarpıtma ise iç bölgelere sevk edilen Rumların durumuna dairdir. Kitabın farklı bölümlerinde ajite edici bir üslupla konuya değinen yazar, kimi yerde hiçbir istisnası olmaksızın bütün Rum nüfusun, kimi yerde ise 10-65 yaş arası nüfusun iskana tabi tutulduğunu belirtmektedir. Halbuki bu karar, TBMM tarafından Karadeniz kıyılarının "harp sahası" olarak kabul edilmesinin ardından 16 Nisan 1921 tarihinde yürürlüğe girmiş ve eli silah tutan 15-50 yaş arasındaki Rumları kapsamaktaydı.

Kaynaklar

AKTAŞ, Hayati: "Doğu Karadeniz Bölgesinde Pontus Devleti Kurma Çabaları ve Bu Amaçla Hazırlanan Propaganda Kitapları", Ed. Veysel Usta, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, Serander Yayınları, Trabzon 2008.

BAL, Rıdvan: "Propaganda'dan Hakikate Bir Tarihçinin Dramı: Arnold Joseph Toynebee", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Cilt: 12, Sayı: 24, Yıl: 2013/2.

BİBER, Tuğba Eray: *Karadeniz Rumları ve Yunanistan*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016.

ÇAPA, Mesut: *Pontus Meselesi*, Serander Yayınları, Trabzon 2001.

KOLUTEK, Mikail: *Tarihsel Perspektifiyle Pontus Meselesi*, Basılmamış Doktora Tezi, MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2017.

KÜÇÜKER, Yüksel: *Tarihî Arka Planıyla Pontus Meselesi ve Bir Algı Yöntemi Olarak Yabancı Basına Yansımaları*, Basılmamış Doktora Tezi, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2015.

ÖZDEMİR, Hikmet: *Arnold Toynebee'nin Ermeni Sorununa Bakışı*, s. 14.

Pontus Meselesi, Haz. Yılmaz Kurt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 1995.

SAYDAM, Abdullah: "Türk Toplumunda Cemaatlerarası İlişkiler ve İhtida Olayları: Trabzon Örneği (1794-1850)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 155, (Nisan 2005).

TELLİOĞLU, İbrahim: *Tarih Boyunca Karadeniz*, Serander Yayınları, Trabzon 2015.

TORUN, Aytül Tamer: "Kızıl Şark Dergisi: Moskova'dan Türklere Komünizm Eğitimi ve Propagandası", *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası*, Ed. Yunus Koç - Mikail Cengiz, H.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2018.

TOSUN, Miraç: *Trabzon'da Cemaatler Arası İlişkiler*, Serander Yayınları, Trabzon 2018.

USTA, Veysel, "Trabzon Metropoliti Hrisantos'un Paris Konferansı'na Sunduğu Muhtıranın Tenkidi", *Turkish Studies*, Cilt: 6/2, Spring 2011.

YAZICI, Nevin - YAZICI, Nermin: "Pontus Meselesi ve Tarihsel Belleğin Yeniden İnşasında Sosyo-Kültürel Unsurların Eleştirel Bir Yaklaşım", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 14, Bahar 2013.

YILMAZ, Hadiye: *Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi*, ATAM, Ankara 2010.